

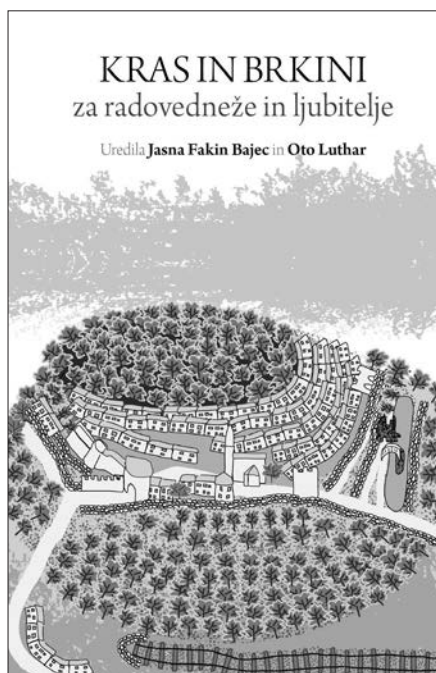
opremljenosti. Izstopajo zlasti izjemne črno-bele fotografije znanega mojstra socialne in razpoloženjske fotografije Stojana Kerblerja, ki je prispeval ključno fotografsko interpretacijo dogajanja jutranjih kolin, ki po njegovem videnju potekajo v mrzlih in snežnih jutrih, kjer ni prostora za sočutje, ampak je vse dogajanje podrejeno nape- tim minutam zakola in nato mnogo bolj umirjenim opravilom čiščenja in razkosavanja, vse do popolne umirjenosti prizorišča, ko se zbrana družina že utrujena posede okrog obložene mi- ze. Podoben ritem dogajanj kolin je z

likovno govorico slikarja uspelo pred- staviti tudi akademskemu slikarju Da- mijanu Stepančiču. Barvni obseg pri- zorov kolin je podobno omejen kot pri fotografu Kerblerju. Ponekod izstopa le rdeča barva v obliki pack na roka- vih klavca, rdečkaste klobase v pleteni košari, naglavna ruta in vse, kar se ima dobrega pojesti na koncu rituala. Poleg fotografa in likovnega umetnika je gra- fično učinkovit tudi oblikovalec knjige Edi Berk, ki nikakor ni zgolj anonimni kronist dogajanj, ampak se je v svojem prepoznavnem slogu, enakovredno avtorjem besedila, fotografij in grafik,

vklučil v prizorišče kolin in z rdeči- mi ter s črnimi packami ter z rdečimi in s črnimi črkami različnih velikosti prispeval bistveni del k dramtizaciji kolin. Zdi se, da je vsak sodelavec prispeval odločujoči delež celote, ki bi bila brez njegovega domiselnega prispevka torzo. Izkazal se je tudi ured- nik Rok Kvaternik, ki je tudi v vlogi izdajatelja in založnika Založbe Rokus Klet, d. o. o, pomembno prispeval, da bo angleško govoreči svet Slovenijo in njene KOLINE prepoznal tudi iz novih medijskih razsežnosti in sposobnosti.

JASNA FAKIN BAJEC IN OTO LUTHAR (UR.): Kras in Brkini za radovedneže in ljubitelje.

Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, Nova Gorica 2018 (1. izd., 2. natis), 291 str.

Zbornik *Kras in Brkini za radovedne- že in ljubitelje*, ki je leta 2018 dočakal svoj ponatis, sta uredila Jasna Fakin Bajec in Oto Luthar. Številni avtorji v prispevkih na strnjen način ter s pravo

mero strokovnosti in poljudnosti pred- stavijo in bralcu približajo območji Krasa in Brkinov. Zbornik je pregled- no in smiselno razdeljen na tri glavne razdelke, in sicer na naravno, kulturno in živo dediščino. Vsak se deli še na podpoglavja, v katerih so predstavlje- ne raznovrstne tematike in zanimivosti Krasa in Brkinov.

V prvem razdelku avtorji in avtorice naravno dediščino Krasa in Brkinov pred nas razgrnejo s krajšimi, a dovolj zgovornimi predstavitvami geogra- fije in geomorfologije, voda, jam ter rastlin in živali. Tu lahko izvemo na primer, zakaj je za nastanek kamnite kraške pokrajine kriv hudič, ki je po- magal Bogu pri ustvarjanju sveta, ter kako je Janez Vajkard Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* opisal to območje. Spoznamo tudi, kdaj in kako je nastalo in se oblikovalo kraško površje, pred- stavljene so nekatere značilne kraške reliefne oblike, kot na primer vrtače in udornice. Za prebivalce Krasa je bila voda že od nekdaj velika dragocenost, saj deževnica na Krasu hitro ponik-

ne skozi prepustna tla v podzemlje. Seznanimo se tudi, kako so Kraševci hranili vodo v vodnjakih, v t. i. štirnah, ter da so na primer za napajanje živine uporabljali kale. Posebej je poudarjeno, zakaj in kako je kraško podzemlje, torej vodni viri in jame, ogroženo in dovzet- no za onesnaževanje. Če občutljivosti kraškega podzemlja dodamo nespamet- ne in nenadzorovane človeške posege v krajino, lahko hitro ugotovimo, da je edini način za ohranitev raznolikost- i podzemne flore in favne sprememba odnosa do narave in naravnih virov. Na poučen in privlačen način nam je ob koncu prvega poglavja predstavljeno še živalstvo na Krasu in v Brkinih. Tu spo- znamo jamskega hrošča drobnovratnika ter se poučimo, da se človeška ribica v svojem dolgem življenju nikoli ne pre- obrazi v odraslo žival. Izvemo tudi, da se hišne miši v Brkinih pustijo udoma- čiti in da se ob poslušanju petja še same naučijo peti, ter da smo edina država v Evropski uniji, kjer se zadržujejo vse tri vrste velikih zveri, in sicer volk, ris in rjavi medved.

* Rok Bavčar, univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog, kustos etnolog, Goriški muzej, Grajska cesta 1, 5000 Nova Gorica; rok.bavcar@goriskimuzej.si.

Drugi razdelek zbornika je namenjen predstavitvi kulturne dediščine Krasa in Brkinov. Tudi v tem sklopu avtorji in avtorice bralcu ponudijo številne izčrpne in zanimive prispevke. Predstavijo nam zgodovino in pomen gradu Socerb, arheološka odkritja na vzpetini Ajdovščina nad Rodikom ter najdbe v Mušji jami pri Škocjanu. Po drugi strani pa spoznamo, da so številni popotniki in raziskovalci, ki so se v prejšnjih stoletjih mudili na Krasu, zapisali svoja opažanja o takratnih Kraševcih in Kraševkah. Valvasor je na primer menil takole:

Moški so prav grobi, divji in zoprni na pogled, čisto rjavi od sonca; ženske pa so ponekod lepe in bele in kaj čedne; toda noša jih zelo kazi in zatemnjuje blesk njih naravne lepote. /.../ Sicer pa je skoraj čudno tole: čim bolj črni in surovi so v kakšnem kraju moški, tem bolj bele in lepé so tam ženske, kakor bi hotela narava primerjati oba spola s svetlobo in senco. (str. 101)

Poleg omenjenega izvemo tudi, da so kraške jame, vrtače in doline med prvo svetovno vojno ljudje uporabljali za zaklonišča, bivališča in skladišča vojnega materiala ter da so bile hkrati dodatna nevarnost; med obstreljevanjem so ostri drobcji kraškega kamna marsikoga stali življenja. Poudariti je treba tudi prispevke o tesni povezanosti Krasa z bližnjim Trstom. Slednji je bil kot največje pristanišče v habsburški monarhiji gospodarski in kulturni center, vse dokler Kras ni postal del Kraljevine Italije. Zanimivi so tudi spomini prebivalcev, predvsem otrok, na zavezniške vojake med letoma 1945 in 1947. Če so se na slovenskem delu Krasa po drugi svetovni vojni soočali z novo politično ureditvijo in obnovo domovine, so se Kraševci na italijanskem delu borili s težavami pri uveljavljanju manjšinskih pravic.

Menim, da imajo posebno mesto v knjigi prispevki, ki opisujejo še ne tako oddaljeno življenje na Krasu. To je bilo od nekdaj povezano z naravnimi danostmi krajine, katere lastnosti se odražajo v načinu življenja, stanovanjski kulturi, kulinariki, obrteh in veščinah, šegah in navadah itd. Ta povezava se morda najjasneje kaže v primeru kraške hiše, zgrajene samo z materiali iz neposrednega okolja. Zato je kraška hiša zidana iz kamna, pomanjkanje lesa za gradnjo pa se kaže v njegovi varčni uporabi. Prav iz tega primera je mogoče jasno zaznati vlogo racionalnosti in funkcionalnosti.

Omeniti velja še nekatere v knjigi opisane dejavnosti, s katerimi so se Kraševci preživljali oziroma so jim nudile dodatni zaslužek. Ena takih dejavnosti so bile osmice, kjer so lahko kmetje oziroma vinogradniki osem dni brez davka prodajali vinske presežke preteklega leta. Od druge polovice 20. stoletja pa so začeli osmičarji poleg vina ponujati tudi doma pridelano hrano. Izredni pomen so osmice kot mesto druženja in razpravljanja slovensko govorečega prebivalstva imele v obdobju fašizma. Slabe razmere za kmetijstvo na Krasu so marsikaterega kmeta prisilile v iskanje drugega vira zaslužka. Med prispevki v knjigi je tako predstavljena tudi trgovina z ledom, na Krasu so bile namreč idealne razmere za pridobivanje in shranjevanje ledu. Led so Kraševci pridobivali pozimi v vodnih zbiralnikih ter ga, ko je bil dovolj debel, s sekirami nasekali na kose (*plahte*) ter ga s kavlji (*rampini*) odvedli do ledenice in ga v njej hranili. Ledenica, sezidana iz suhega zidu, je bila po navadi zgrajena v vrtači ali izkopani jami. Led so nato s posebnimi vozovi (*kasoni*) po potrebi dovažali naročnikom.

Tretji in zadnji razdelek zbornika nam z miti, s prazniki in z jedmi ter s kratkimi življenjepisi znanih Kraševcev in Kraševke predstavi živo dediščino

Krasa in Brkinov. Tako izvemo, da so se tudi na tem območju, na mejah vasi, ljudem prikazovala bajna bitja, posredniki med svetovoma, ter na primer, kaj pomeni poljubiti šmrkavo *babo*. Na tem območju so bile v zadnjih desetletjih dokumentirane tudi številne pripovedke, ki govorijo o velikanih, hudiču, coprnijah, ter razne pripovedke o tem, kako in zakaj je nekaj nastalo. Izredno zanimiv je sicer dobro znani mit o nastanku Krasa:

Ko je Bog ustvarjal Zemljo, si je vzel teden dni časa. Oblikoval je doline, hribe, morja, reke, pokrajine, jame, pač vse, kar je. In vse je bilo dobro in lepo, tudi na Krasu. Tod je Bog naredil sončno, rodovitno pokrajino, kjer bo uspevala trta, vodo je zakril pod zemljo, dal burjo, da prebivalcem ne bo prevroče in se bo sušil pršut. Kras je bil kot v nebesih. Ko je bilo stvarjenje sveta pri koncu, je Bogu ostalo le še kamenje, ki ga ni porabil. Bog pa mora biti popoln, zato ni smelo biti nobenih napak. In je rekel: »Nič, zdaj bom to kamenje nabasal v vrečo, bom nesel dol do morja in bom vrgel. Ne bo nobeden vedel.« Hudič je pa videl, kaj namerava Bog: »Ti bom že pokazal!« Mu je natrgal vrečo. In ravno ko je Bog koračil čez te kraje in je bil le še korak od morja, se mu vreča strga in vse tisto kamenje je obležalo tu na Krasu! (str. 233)

Knjiga je po mojem mnenju namenjena tako širši javnosti kot tistim, ki so s tematiko že nekoliko bolj seznanjeni. V njeni večplastnosti jo lahko razumemo tudi kot splošni tematski vodnik po Krasu in Brkinih. Poleg preglednosti in smiselne razdeljenosti besedil se zdi več kot na mestu tudi izbira manjšega formata knjige.